

https://www.abtl.hu/videok/kavehaz/borvendeg_zsuzsanna_2018_05

<https://www.abtl.hu/search/node/Borvend%C3%A9g%20Zsuzsanna>

<https://www.youtube.com/watch?v=mC3wCCWle6U>

<https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/phd.konvert..pdf>

Borvendég Zsuzsanna

Újságírók és külkereskedők a Kádár rendszer hírszerzésében

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

Borvendég Zsuzsanna

Az „impexek” kora

A hatvanas években megerősödött Magyarországon egy – általam külkereskedelmi lobbinak nevezett – gazdasági érdekcsoport, amely a külkereskedelem fontosabb szereplőiből, egyes pénzügyi körök képviselőiből és titkosszolgálati emberekből állt. Ez a lobbi jelentős befolyással bírt a politikai döntéshozatalra is, és tagjai 1972-re elérték, hogy megszülessen egy olyan jogszabályi háttér, amely lehetőséget teremtett a külkereskedelmi vállalatok számára, hogy a nyugati világban cégeket alapítsanak. Az így létrejött vegyesvállalatok felhasználásával a hetvenes–nyolcvanas években kiépítettek egy offshore jellegű céghálózatot a kapitalista Nyugaton. Ez a céghálózat egyrészt belépett a nyugati kommunista pártok vállalatainak helyére, és magához vonta azokat az összegeket, amelyeket indirekt pártfinanszírozás formájában juttattak el a blokk országai a testvérpártokhoz, másrészt hamar gyakorlattá vált, hogy a nyereséges külkereskedelmi üzleteket kiszervezték ezekhez az offshore cégekhez, a profitot pedig kint tartották. Hatalmas károkat okoztak a népgazdaságnak, dollár százmilliók úsztak ki az országból, miközben az eladósodás egyik legfontosabb okozója éppen a külkereskedelmi mérleg állandó hiánya volt. A céghálózat komoly ideológiai védelmet élvezett, hiszen rajtuk keresztül szállították a magyar titkosszolgálatok az embargós műszaki berendezéseket, alkatrészeket a szovjet blokkba. A nyolcvanas évekre az embargós csatornák többsége Magyarországon át vezetett, hazánk a technológiai transzfer egyik legfontosabb láncszeme lett. Hogyan alakult ki ez a szisztéma? Kik voltak a működtetői és hasznélvezői? Milyen nagyságrendű visszaélésekre kell gondolnunk? Hogyan dolgozott a magyar műszaki-tudományos hírszerzés? Hogyan asszisztált mindehhez a Nyugat, és milyen

nemzetközi pénzügyi köröket kell sejtenünk a rendszer mögött? Ezekre a kérdésekre is igyekszem választ adni az előadás során, és egy konkrét külkereskedelmi vállalat, a Mineralimpex tevékenységén keresztül mutatom be, miképpen működött a gyakorlatban ez a pénzszivattyú. Az említett vállalat működésén keresztül azt is megtudhatjuk, hogyan játszotta ki az Amerikai Egyesült Államok a saját maga által Irán ellen bevezetett embargót Magyarország segítségével, hogyan szállították az iráni olajat az Egyesült Államokba, hatalmas veszteséget okozva Magyarországnak, és óriási nyereséget termelve a háttérben álló pénzügyi köröknek.

XX

<https://www.abtl.hu/node/594>

**Borvendég Zsuzsanna: Az "impexek" kora
/offshore a kádári szocializmusban/**

A Történelmi Kávéház 2018. májusi rendezvényén levéltárunk történésze bevezetőjében elmondta: történeti feldolgozás még nem készült az 1956 utáni magyar titkosszolgálatok illegális „pénzkitermelésének” módszereiről, pedig ennek megismerése a rendszerváltás politikai és gazdasági folyamatainak megismeréséhez nélkülözhetetlen volna.

A kutatás legfőbb akadálya a források hiánya, hiszen olyan gazdasági tevékenységekről van szó, amelyek a korabeli törvények és pénzügyi, kereskedelmi szabályok szerint is bűncselekménynek minősültek, vagyis a legritkább esetben foglalták ezeket a gazdasági manővereket írásba. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött iratok egy része azonban segíthet, ugyanis az érdekelt gazdasági-politikai csoportok nem egyszer - a katonai és a belügyi hírszerzés szervei segítségével - hivatalos nyomozást is indítottak egyes vállalatok ellen, gazdasági visszaélések után kutatva, azzal a céllal, hogy ellehetetlenítsék a riválisok pénzforrásait. Az ezt tükröző iratok tanulmányozásával lehet a témát jobban megismerni.

Ezt követően az előadó ismertette a külgazdasággal kapcsolatba kerülő állambiztonsági szerveket: a kémelhárítást (BM III/II. Csoportfőnökség), a belügyi hírszerzést (BM III/I. Csoportfőnökség) és a katonai hírszerzést (MNVK-2. Csoportfőnökség).

A hírszerzés feladatai között kiemelte a műszaki-tudományos hírszerzés feladatkörét, amely a fejlett nyugati - a legtöbb esetben COCOM listás - termékek és technológiák megszerzését irányozta. Ezek a termékek és technológiák aztán Magyarországon

keresztül kerültek a Szovjetunióba.

Az érzékeny termékek és technológiák beszállítása külkereskedelmi fedéssel történt. Külkereskedelmi joggal - néhány kivételtől eltekintve - a magyar iparvállalatok nem rendelkeztek, azt a monopóliummal rendelkező szakosított külkereskedelmi vállalatok, az un. "impexek" végezték (pl.: METALIMPEX, CHEMOIMPEX, stb.).

Az 1980-as évek elejére a különböző titkosszolgálatok ráépültek a külkereskedelmi vállalatokra. A haditechnikával kapcsolatos területekre a katonai hírszerzés az MNVK-2. Csoportfőnökség. A belügyi kémelhárítás (BM III/II. Csoportfőnökség) korábban felügyeletet gyakorolt a katonai hírszerzés felett, és az ezzel kapcsolatos elhúzó vizsgálatok iratai a levéltárunkban kutathatóak.

Az MNVK-2. Csoportfőnökség hazafias alapon, többnyire csak egy-egy feladatra szervezett be hálózati személyeket, akiket nem ügynököknek, hanem megnyerteknek neveztek. Ezek külkereskedelmi vállalatvezetők, illetve külkereskedők voltak, akik aztán nem csak tiltott termékek és technológiák megszerzésében működtek közre, hanem a titkosszolgálati szervek titkos valutaforrásait is jelentették. Ugyanis a magyar ipari lobbiképtelen volt felülkerekedni a külkereskedelmi lobbin, amely úgy kereskedett az alapanyagokkal és a késztermékekkel, hogy közben a termelés költségei nem terheltek őket - ezért aztán jelentős nyereséghez jutottak. A nyereség egy másik forrása volt a korrupcióból származó kenőpénz, amelyet a nyugati vállalatok fizettek a magyar külkereskedőknek. A nyereséget nyugati számlákon parkoltatták, illetve később még hatékonyabb formát találtak ki az eltüntetésére.

Az 1970-es évektől a külkereskedelmi vállalatok vegyesvállalatokat is létrehozhattak Nyugaton. 1968-ban még csak 14 vegyesvállalat létezett, az 1980-as évek közepére viszont már több mint 200. Ezeket, elviekben a Pénzügyi Központ felügyelte, viszont ezek további leányvállalatokat alapíthattak, amelyek aztán teljesen átláthatatlan céghálót eredményeztek, amely alkalmas volt a külkereskedelmi nyereség eltüntetésére. Ezekből a forrásokból aztán a titkosszolgálatok is részesedtek.

Borvendég Zsuzsanna szerint a magyar költségvetési deficit jelentős része nem a magyarországi lakossági túlfogyasztásból, hanem a hátrányos külkereskedelemből, a külkereskedelmi mérleg hiányából keletkezett. Ennek illusztrálására egy konkrét példát is bemutatott.

A MINERALIMPEX egy bécsi vállalattal közösen létrehozott egy MINERALKONTOR nevű leányvállalatot, amely iráni olajjal kereskedett. Az iráni

olaj megvásárlásához a forrásokat a magyar állam biztosította - az iráni olaj akkoriban embargós termék volt, nyugati országok nem vásárolhatták -, majd ezt követően az olajat az Egyesült Államokba exportálták. Az üzlet elviekben akár nyereséges is lehetett volna, de olyan feltételek mellett kötötték meg a szerződéseket, hogy a magyar állam minden befektetett dolláron 10 centet veszített. Aztán ebből a dolláronkénti 10 centből a leányvállalat két igazgatója titokban visszacapott két-két centet, azaz az üzlet 2-2%-át kapták meg kenőpénzként. A kenőpénz végül akkora összeget tett ki, hogy Borvendég Zsuzsanna számításai szerint elérte az 1989-es külkereskedelmi hiányunk 20 %-át. A leányvállalat magyar igazgatója közben váratlanul elhunyt, és a titkos bankszámláin őrzött pénz visszaszerzéséért rendkívül izgalmas titkosszolgálati játszma indult. A történetet még az is bonyolította, hogy egyes szereplőknek szovjet titkosszolgálati kapcsolataik is lehettek, a magyar politikai és pénzügyi vezetők közül pedig olyan személyek is érintettek lehettek, mint Marjai József miniszterelnök-helyettes vagy Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese.

Az előadás témáját Borvendég Zsuzsanna részletesen megírta Az "impexek" kora című kötetében, amely a kereskedelmi forgalomban megvásárolható, illetve egyetemi doktori (PhD) értekezésében (210 oldal), amely az interneten keresztül is elérhető.

Az előadásról videófelvétel is készült, amely hamarosan elérhető lesz a honlapunkon - a téma iránt érdeklődőknek mindenképpen tudjuk ajánlani, hiszen ez a beszámoló terjedelmi okokból csupán vázlatos ismertetésre szorítkozhatott.

A Történelmi Kávéház következő előadása 2018. június 14-én 17 órakor lesz. Székér Nóra előadásának címe: A Magyar Testvéri Közösség megfigyelése az 1947-es persorozatot követően.

Levéltárunk Dokufilmklubja 2018. június 6-án jelentkezik újra. A bemutatandó film: Almási Tamás: Ítéletlenül. A vetítést követő beszélgetésen ott lesz a film rendezője is.

Az érzékeny termékek és technológiák beszállítása külkereskedelmi fedéssel történt. Külkereskedelmi joggal - néhány kivételtől eltekintve - a magyar iparvállalatok nem rendelkeztek, azt a monopóliummal rendelkező szakosított külkereskedelmi vállalatok, az ún. "impexek" végezték (pl.: METALIMPEX, CHEMOIMPEX, stb.).

Az 1980-as évek elejére a különböző titkosszolgálatok ráépültek a külkereskedelmi vállalatokra. A haditechnikával kapcsolatos területekre az MNVK-2.

Csoportfőnökség. A belügyi kémelhárítás (BM III/II. Csoportfőnökség) korábban felügyeletet gyakorolt a katonai hírszerzés felett, és az ezzel kapcsolatos elhúzódo vizsgálatok iratai a levéltárunkban kutathatóak.

Az MNVK-2. Csoportfőnökség hazafias lapon, többnyire csak egy-egy feladatra szervezett be hálózati személyeket, akiket nem ügynököknek, hanem megnyerteknek neveztek. Ezek külkereskedelmi vállalatvezetők, illetve külkereskedők voltak, akik aztán nem csak tiltott termékek és technológiák megszerzésében működtek közre, hanem a titkosszolgálati szervek titkos valutaforrásait is jelentették. Ugyanis a magyar ipari lobbiképtelen volt felülkerekedni a külkereskedelmi lobbira, amely úgy kereskedett az alapanyagokkal és a késztermékekkel, hogy közben a termelés költségei nem terhelék őket - ezért aztán jelentős nyereséghez jutottak. A nyereség egy másik forrása volt a korrupcióból származó kenőpénz, amelyet a nyugati vállalatok fizettek a magyar külkereskedőknek. A nyereséget nyugati számlákon parkoltatták, illetve később még hatékonyabb formát találtak ki az eltüntetésére.

Az 1970-es évektől a külkereskedelmi vállalatok vegyesvállalatokat is létrehozhattak Nyugaton. 1968-ban még csak 14 vegyesvállalat létezett, az 1980-as évek közepére viszont már több mint 200. Ezeket elviekben a Pénzügyi Központ felügyelte, viszont ezek további leányvállalatokat alapíthattak, amelyek aztán teljesen átláthatatlan céghálókat eredményeztek, amely alkalmas volt a külkereskedelmi nyereség eltüntetésére. Ezekből a forrásokból aztán a titkosszolgálatok is részesedtek.

Borvendég Zsuzsanna szerint a magyar költségvetési deficit jelentős része nem a magyarországi lakossági túlfogyasztásból, hanem a hátrányos külkereskedelemből, a külkereskedelmi mérleg hiányából keletkezett. Ennek illusztrálására egy konkrét példát is bemutatott.

A MINERALIMPEX egy bécsi vállalattal közösen létrehozott egy MINERALKONTOR nevű leányvállalatot, amely iráni olajjal kereskedett. Az iráni olaj megvásárlásához a forrásokat a magyar állam biztosította - az iráni olaj akkoriban embargós termék volt, nyugati országok nem vásárolhatták -, majd ezt követően az olajat az Egyesült Államokba exportálták. Az üzlet elviekben akár nyereséges is lehetett volna, de olyan feltételek mellett kötötték meg a szerződéseket, hogy a magyar állam minden befektetett dolláron 10 centet veszített. Aztán ebből a dolláronkénti 10 centből a leányvállalat két igazgatója titokban visszakapott két-két centet, azaz az üzlet 2-2%-át kapták meg kenőpénzként. A kenőpénz végül akkora összeget tett ki, hogy Borvendég Zsuzsanna számításai szerint elérte az 1989-es külkereskedelmi hiányunk 20 %-át. A leányvállalat magyar igazgatója közben

váratlanul elhunyt, és a titkos bankszámláin őrzött pénz visszaszerzéséért rendkívül izgalmas titkosszolgálati játszma indult. A történetet még az is bonyolította, hogy egyes szereplőknek szovjet titkosszolgálati kapcsolataik is lehettek, a magyar politikai és pénzügyi vezetők közül pedig olyan személyek is érintettek lehettek, mint Marjai József miniszterelnök-helyettes vagy Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese.

XX

<http://demokrata.hu/hir/belfold/ok-raboltak-ki-az-orszagot>

Évtizedeken át azt hittük, az országot kifosztó vadkapitalizmus Németh Miklós kormányzása alatt, a nyolcvanas évek végén kezdődött. Borvendég Zsuzsanna történész Az „impexek” kora című könyvéből kiderül, a pénzszivattyúkat már az ötvenes években beüzemelték. A hetvenes-nyolcvanas években pedig csúcsra járatták az ország kirablását. Borvendég Zsuzsannával, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának kutatójával beszélgettünk.

– Évtizedekig azt tanították nekünk, hogy a rendszerváltás idejére felhalmozott államadósság azért duzzadt hatalmasra, mert a magyar lakosság túlságosan sokat fogyasztott. Ennek a dőzsölésnek az árát pedig a versenyképtelen gazdaság nem tudta kitermelni. Az ön könyve ellentmond ennek az állításnak.

– Vissza kell mennünk az időben, hogy a folyamatokat megértsük. A kommunisták nyílt hatalomátvétele után 1949-50-ben a külkereskedelmet államosították. Ekkor jöttek létre az első impexek, vagyis azok az import-export vállalatok, amelyek monopoljogot nyertek a termékek külföldi értékesítésére és a termeléshez szükséges berendezések és nyersanyagok behozatalára. Ezzel párhuzamosan a termelő vállalatoktól megvonták a külkereskedelmi jogot, és csak az őket képviselő külkereskedelmi cégen keresztül adhattak el, amelyeknek természetesen nem voltak termelési költségeik, így óriási profitot tudtak felhalmozni. Ám azt nem szabályozták, hogy ezt a profitot miként kell visszaforgatni a gazdaságba.

– A termelő vállalatok nem részesültek a munkájuk hasznából?

– Évtizedekig azt a hiedelmet sulykolták, hogy a tervutasításos rendszer miatt versenyképtelenek a hazai vállalatok. Eladhatatlan selejtet termelnek, sőt olyan termékeket gyártanak, amelyeket egyáltalán nem igényel a piac. Ez nyilván igaz volt egyes ágazatokban, de összességében hazug állítás volt. Gondoljunk csak a Ganz-

Mávagra, az Ikarus buszokra, az Egyesült Izzóra, később a Videotonra, hogy csak néhányat említsek. Ezek a cégek a kommunizmus évtizedeiben végig versenyképesek voltak. Ám mert a profit nem ezeknél a vállalatoknál landolt, az a megdöbbentő helyzet alakult ki a hatvanas évek elejére, hogy a külkereskedelmi cégeknél óriási vagyonok halmozódtak fel, miközben a termelő cégeknek semmi sem jutott. A nyomon követhető bevételek mellett nagy összegű korrupciós pénzek is befolytak.

– Hogyan?

– Mint mondtam, a nyersanyagok és gépek vásárlását is az impexek intézték. Az üzletkötéseiket azonban gyakran nem az ézszerűség diktálta, hanem a nyugati vállalatok által kínált korrupciós pénzek. A keleti blokk országai vonzó piacot jelentettek a nyugati, különösen a német vállalkozások számára. A franciák és a britek teríthették a termékeiket a volt gyarmati területeiken, de az NSZK nem rendelkezett ilyenekkel. A számukra kedvező vásárlási döntések érdekében jelentős összegekkel korrumpálták a külkereskedőket, így az elavult vagy leselejtezett áruikat is teríthették nálunk.

– A termelő vállalatok túrték ezt?

– A hatvanas évek közepére kialakult egy nagyon erős iparvállalati lobb, amely jelentős érdekérvényesítő erővel rendelkezett, akár a politikai döntéshozatalba is bele tudott szólni. Ez a csoport komoly küzdelmeket folytatott azért, hogy a cégek visszakapják a külkereskedelmi jogot. Arról viszont nem szokás beszélni, hogy velük szemben volt egy úgynevezett külkerlobbi, amelynek ez nem állt érdekében. Az új gazdasági mechanizmus 1968-as bevezetése után is csak néhány iparvállalatnak sikerült kivívnia, hogy önállóan kereskedhessen, de az áruforgalom hetven százaléka egészen a nyolcvanas évek végéig továbbra is külkereskedelmi vállalatok kezében maradt. Természetesen voltak próbálkozások arra, hogy visszaszorítsák e cégeket. Különadókkal, exportkorlátozásokkal igyekezett elérni a politika, hogy ha nem is lehet visszacsorgatni a termelő vállalatokhoz a profit legalább egy részét, de legalább valamennyi pénzt visszaforgassanak a népgazdaságba. Ez azonban szintén nem állt érdekében a külkerlobbinak. Megkezdődött annak előkészítése, hogy a profitot és a vagyonokat a lehető legsimábban kivigyék az országból.

– Milyen cégek alkották ezt az érdekcsoportot?

– Több mint ötven kisebb-nagyobb cégről beszélünk. Gyakorlatilag lefedték az egész gazdaságot. A vegyipart uralta például a Chemolimpex, az élőállat- és húsexport

fölött diszponált a Terimpex, a fém- és acéltermékek forgalmazását a Metalimpex végezte. A nagyok közé tartoztak azok a vállalatok, amelyek a katonai célú alkatrészekkel is kereskedtek, mint például a Technoimpex, az Elektroimpex. Később ez utóbbi hozta be az országba a mikrochipeket. A legnagyobbak közé tartozott a Mineralimpex, amely a nyersanyag-forgalmazást, például a kőolaj-kereskedelmet tartotta az ellenőrzése alatt.

– Hogyan kapcsolódtak e folyamatokhoz a titkosszolgálatok?

– A külkereskedelem egy diktatúrában nagyon érzékeny terület, hiszen az ügyletekből nem lehet kikapcsolni a nyugati országokkal való kapcsolattartást. A szovjet típusú rendszerekben ezért az első pillanattól kezdve titkosszolgálati ellenőrzés alatt állt, hiszen a kétpólusú világrend viszonyai között a kereskedelmi kapcsolatok egyúttal kiváló behatolási csatornákat jelentettek a keleti és a nyugati titkosszolgálatok számára egyaránt. A klasszikus hírszerzési, kémelhárítási feladatokat ellátó szervezeteket persze nem szabad összekeverni a politikai rendőrséggel! A rendszerváltás után és időről időre azóta is bedobják ugyan gumicsontként az ügynökkérdést, a besúgói listákat, ezzel elterelve a figyelmet a III/I. és a III/II., klasszikus hírszerzői tevékenységet folytató főcsoportfőnökségekről és a katonai titkosszolgálat tevékenységéről. Róluk egyelőre szinte semmit nem tudunk, pedig a szerepük rendkívül fontos.

– A történészek eddig azt mondták, hogy a keleti blokkon belül a magyar hírszerzésnek nem volt fontos szerepe azokban az évtizedekben.

– Éppen az anyagok titkosítása miatt a történészeknek eddig nem volt igazán rálátásuk e területre. Ezért alakulhatott ki az a közvélekedés, hogy a magyar hírszerzésnek csak a Vatikán és a magyar emigráció megfigyelésében jutott szerep. Ez azonban nem igaz. Legalább két olyan terület akadt, amelyben a magyar titkosszolgálatok kiemelkedő tevékenységet folytattak. Ezek egyike a Nyugat semlegesítése volt újságírók felhasználásával, vagyis a befolyásolási politikával. A nyolcvanas évek közepére nem létezett olyan valamirevaló nemzetközi újságíró-szervezet, amelyben ne töltöttek volna be vezető pozíciókat magyar újságírók – voltaképpen KGB-s akciók részeként. A másik rendkívül fontos és a magyar szolgálatok számára sikeres terület a műszaki-tudományos hírszerzés volt, ami éppen a külkereskedelmi vállalatokon és kirendeltségeiken keresztül folyt.

– Ez nyilván nem került el a nyugati hírszerzők figyelmét sem.

– Az ötvenes évek közepétől a keleti és a nyugati tömb már nem a harmadik világháborúra készült, sokkal inkább a tudományos-technikai forradalom vált a verseny fő tárgyává. Kezdetben az űrtechnológia révén a Szovjetunió fölényben volt, de nem rendelkezett elég erőforrással ahhoz, hogy az előnyét meg is tartsa. Rákényszerült arra, hogy nyugatról szerezze be az új technológiákat. Ebben a KGB mellett szerepe volt a Stasinak, a Securitaténak és a magyar titkosszolgálatoknak is. A magyarok pozícióit azonban megerősítette, hogy a nyugatiak szívesebben tárgyaltak a mi külkereskedőinkkel, hiszen ötvenhatnak és a befolyásolási munkának köszönhetően a Nyugat szemében szalonképesebbnek tűnt Magyarország, mint a többi szatellitállam. Ezt a szovjet titkosszolgálat ki is akarta használni. Mindennek köszönhetően a hetvenes évek közepére Magyarország abba a helyzetbe került, hogy a legérzékenyebb árucikkeket is behozza azon időszakban, amikor a COCOM-listán szereplő termékek embargó alatt álltak, vagyis látszólag elérhetetlenek voltak a Szovjetunió számára. A hazai külkereskedelmi vállalatok révén azonban a legtöbb embargós csatorna éppen Magyarországon át vezetett. Az ország gyakran vesztett ezeken az ügyleteken, de jutalék formájában óriási hasznot hoztak az üzlet létrehozójának. A külkereskedelmi vállalatok pedig mindent megtettek azért, hogy ezek a pénzek az állam számára láthatatlan magánzsebekbe vándoroljanak.

– Hogyan?

– Ebben fontos szerepe volt a Magyar Külkereskedelmi Bank elnökének, Salusinszky Istvánnak. A bank éves jelentéseiből nyomon lehet követni, ahogyan ő hosszan ecseteli, miért lenne fontos Magyarország számára, hogy a külkereskedelmi vállalatok szabadon alapíthassanak leányvállalatokat a nyugati világban. Salusinszkyról tudni kell, hogy 1950-ben kezdte külkereskedői karrierjét Moszkvában, majd a római kereskedelmi kirendeltség élére került, a Magyar Néphadsereg Vezérkarának Második Csoportfőnöksége, vagyis a katonai hírszerzés operatív tisztjeként. Rómából hazatérve ült be a Külkereskedelmi Bank elnöki székébe. Bankelnökként nagyon sokat tett azért, hogy 1972-ben megszülethessen egy olyan pénzügyminiszteri rendelet, amely lehetővé tette, hogy a külkereskedelmi vállalatok leánycégeket hozhassanak létre Nyugat-Európában mindenfajta külön engedély nélkül. Ebben az évben valóságos cégalapítási láz kezdődött.

– Korábban is léteztek ilyen leányvállalatok?

– 1968 előtt összesen 14 magyar tulajdonban lévő vállalat működött nyugaton. Ezek, például a Malév, az IBUSZ mind titkosszolgálati fedőcégek voltak. Arról egyelőre nehéz pontos képet alkotni, hogy a hetvenes években hány ilyen cég kezdte meg a

működését, de a 80-as évek közepére nagyjából 200 leányvállalat működött nyugaton. Néhány közöttük tisztán magyar tulajdonban volt, de többen tulajdonrészt szereztek külföldi cégekben. Ezt azzal indokolták, hogy azoknak már kialakított ügyfélkörük volt, a külföldi partnerek körében nagyobb bizalmat élveznek, mint a vasfüggönyön túli vállalkozások. Ez leegyszerűsítette az embargós termékek behozatalát. De ezeknek a vegyesvállalatoknak igazán nagy jelentősége nem ebben állt. Hiszen ezeket még bejegyezték a Pénzügyi Központban, elvileg így biztosítva volt a pénzügyi felügyeletük. Ám ha e vegyesvállalatok alapítottak egy céget külföldön, akkor azt már csak abban az országban kellett bejegyezni, így gyakorlatilag eltűnt a hazai hatóságok elől. A Metalimpex például 1972-ben az elsők között alapított céget Bécsben, amely azonnal újakat alapított, amelyek szintén cégalakításba kezdtek. Hasonlóan járt el a többi magyar külkereskedelmi vállalat is. Ma már gyakorlatilag lehetetlen feltérképezni e cégbirodalmakat, különösen, mert ezek például lichteinsteini, svájci alapításúak voltak, és offshore jelleggel működtek.

– És ez nekik miért volt jó?

– Mert ettől kezdve a nyereséges üzleteket ki lehetett szervezni az országból, ki lehetett juttatni a felhalmozott profitot és a jutalékokból származó magánvagyonokat úgy, hogy soha többé senki ne lássa. Így nem is különös, hogy a cégbirodalmak kiépülésének kezdetétől a magyar külkereskedelmi mérleg eredménye szinte minden évben negatív lett.

– Megoldották okosban...

– A teljes képhez hozzátartozik, hogy ez a fajta hálózatépítés nem magyar találmány volt. A Szovjetunió már a húszas évek végétől kiemelt feladatának tekintette, hogy támogassa a nyugati kommunista pártokat. Ahhoz, hogy ezek az illegális párttámogatások fedett módon jussanak célba, ki kellett építeni a pénzügyi csatornák egész rendszerét. Főszabály volt, hogy a szocialista vállalatok közvetlenül nem léphettek kapcsolatba nyugati cégekkel, ezért közvetítőt kellett beiktatni az ügyletekbe. Ezek a közvetítők a kommunista pártok vállalatai lettek, amelyek jutalékot kaptak, hozzájutva így a nekik szánt támogatásokhoz. Ez a hálózat, amelybe a háború után kötelezően bekapcsolódtak a keleti blokk országai is, már 1945-re olajozottan működött. A magyar külkereskedelmi vállalatok kezdetben, mondhatni, ráépültek ezekre a hálózatokra. 1972 után azonban már nem volt szükségük a nyugati pártvállalatokra, a közvetítői szerepet immár a saját céghálózataikra bízták.

– Mit szóltak mindehhez a szovjet titkosszolgálatok?

– A szovjet titkosszolgálatok nyilván tudták, mi folyik. Ám a rendszert legitimálta, hogy a magyar külkerécek hozták be a Szovjetunió számára nélkülözhetetlen embargós termékeket.

– A Nemzeti Banknak volt rálátása e tranzakciókra?

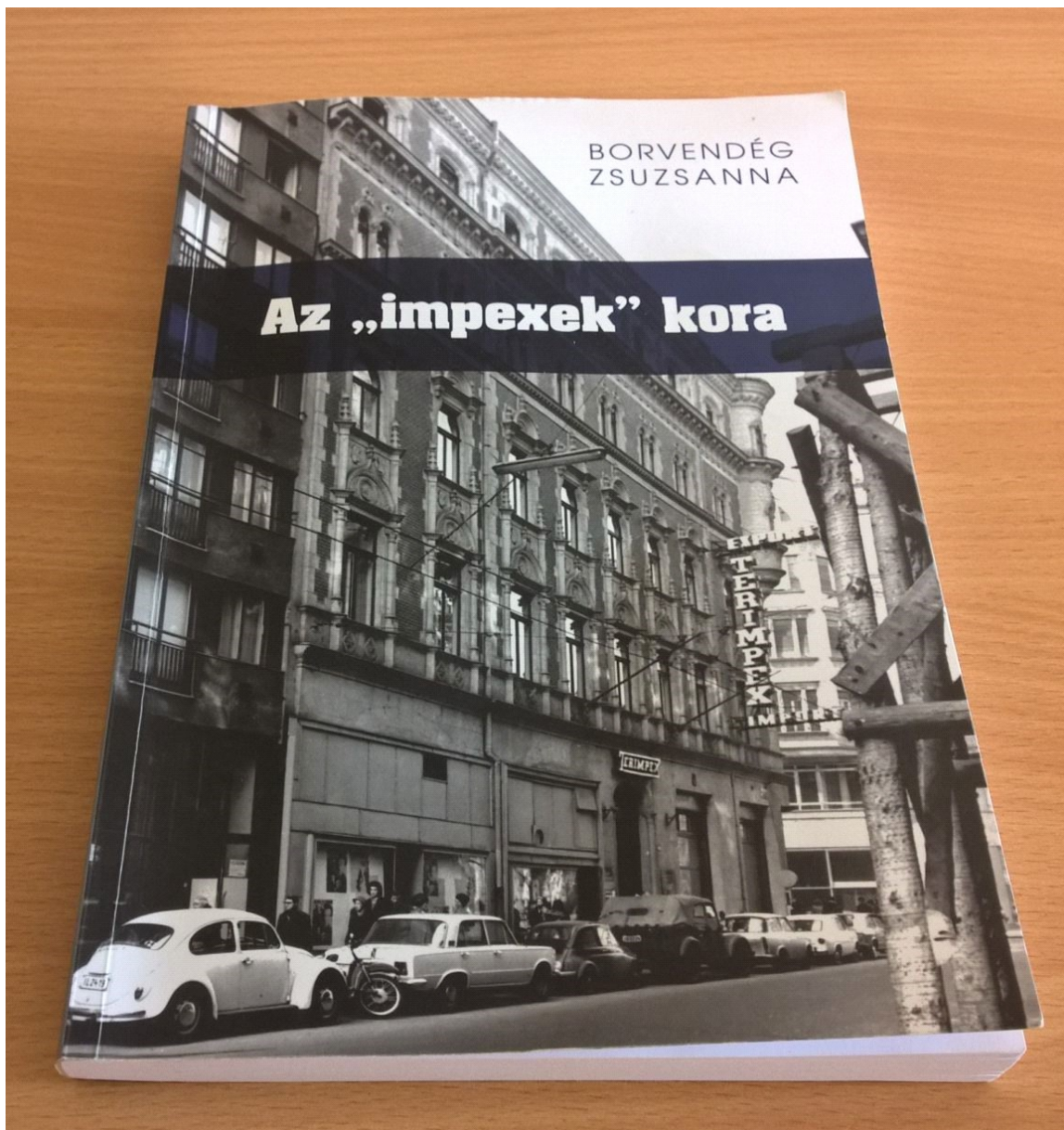
– Az MNB mindent tudott. Erről azért vannak ismereteink, mert a kémelhárításnak feladata volt, hogy minden külföldi behatolási kísérletet szemmel tartson, ezért figyelték a bejövő nyugati cégek képviselőt éppen úgy, mint a kereskedelmi külképviselőket. Az is a feladatkörükbe tartozott, hogy a nagyobb gazdasági visszaélések gyanúja esetén nyomozást folytassanak. A nyomozati jelentésekből tudjuk, hogy az MNB-nél egy csomó olyan különös számla volt, amelyekről furcsa ügyleteket finanszíroznak. Pénzek áramlottak lichtensteini, svájci és más külföldi cégek számláira. Ezeket az ügyleteket persze nem foglalták írásba, minden a szürke és a fekete zónában zajlott.

– Vagyis az MNB is érintett volt a pénzek kisíbolásában?

– Igen. És érintett maga Fekete János bankelnök is, aki Salusinszky mellett másik kulcsfigurája volt a külkerlobbinak.

– Nyilván neki is megvolt a maga titkosszolgálati háttere.

– Hogyne. Róla tudjuk, hogy az első pillanattól kezdve az operatív titkosszolgálat embere. Visszaemlékezéseiben leírja, hogy hadifogoly volt a Szovjetunióban, ott lépett vele kapcsolatba az NKVD. 1945-ben különvonattal hozták őt haza, és ezek alapján feltehető, hogy NKVD-ügynökként került az ÁVH-hoz, a politikai rendőrséghez. A pénzügyminisztériumba már a politikai rendőrség ültette be, innen pedig első elnökhelyettesként landolt az MNB-ben. Akkor már természetesen nem ügynökként tartották nyilván, munkaköri kötelessége volt a szolgálatokkal való kapcsolattartás. Ám Fekete János szerepe ezen túlmenően is nagyon izgalmas. Bankelnökként ő állt kapcsolatban olyan nemzetközi pénzügyi körökkel, amelyeket manapság pénzügyi háttérhatalomként szokás emlegetni. Élénk kapcsolatokat ápolt például a bécsi Winter Bank tulajdonosával, Simon Moskoviccsal. Azt nem tudjuk, hogy ez az úr kinek az embere volt, de azt igen, hogy Moskovics Simon 1949-ben emigrált Magyarországról Ausztriába, majd az ötvenes évek elején felvásárolta ezt a XIX. század végén Bécsben alapított, nem túl jelentős magánbankot. Ráállt arra, hogy ő finanszírozza a Kelet és a Nyugat között zajló kereskedelmi ügyleteket, és

A vállalati elit már a Kádár-rendszerben is tökéletesen tudta, mire jók a strómancégek és az offshore számlák

Czinkóczi Sándor gazdaság 2017. november 4., szombat 8:18

Évtizedekkel későbbi mércével mérve is meredek, milyen pusztító hatása lehet annak, ha egy ország titkosszolgálatja egész hálózatot épít a lopásra, az állam vezetői pedig tétlenül nézik. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának kutatója, Borvendég Zsuzsanna a most megjelent könyvében feltárta, hogy a szocialista

vállalatok vezetői milyen módszerekkel mentették külföldi számlákra az államtól lenyúlt pénzeket.

Az „impexek kora” olvasmányos formában mutatja be, hogyan fonódott össze a 70-es, 80-as években a magyar külkereskedelem a titkosszolgálatok működésével. A könyv olyan belügyi iratokat dolgoz fel, amelyekből kiderül, milyen nemzetközi játszmákban vett részt a magyar hírszerzés a rendszerváltás előtt.

Az Irak-iráni háború idején például azt is megszervezték, hogy miközben leszállították Iraknak a Videoton rádiólokációs rendszerét, az irániaknál felállították ugyanannak a berendezésnek a zavaró állomásait. De voltak gondok abból is, hogy az amerikaiak olyan integrált áramköröket találtak a Nicaraguában és Afganisztánban zsákmányolt bolgár fegyverekben, amelyeket a Videoton vásárolt az Egyesült Államokban.

A könyv nagy része mégis azt mutatja be, hogyan használták ezeket a titkos csatornákat az államkassza lerablására.

A belügyi jelentések azt mutatják, hogy a szocialista nagyvállalatok vezetőinek tudása már a 70-es években is bármelyik kapitalistáéval vetekedett, ha strómancégekről vagy offshore számlákról volt szó.

Borvendég Zsuzsanna: Az „impexek” kora

A nagypályás lopásokhoz a Kádár-rendszerben a külkereskedelem jelentette a legjobb terepet, aminek kiemelt szerepe volt, hiszen állami vállalatoknak nem volt exportjoguk, így helyettük az állam exportvállalatai közvetítették az árut.

A rendszert eleve úgy építették ki, hogy abban észrevétlenül lehessen illegális pénzeket mozgatni, mivel a kereskedelmi vállalatokon keresztül tudták finanszírozni a nyugaton működő kommunista pártokat, de a szocialista országokkal szemben bevezetett embargót is ezekkel kerülték meg.

De ha már állami segítséggel kiépült egy olyan rendszer, amelyben hatalmas pénzeket lehetett eltüntetni, a pártállami elitben is bőven akadtak olyanok, akik a saját zsebüket tömték meg.

A szolgálatoknak kellett lopni

Az éledező magyar külkereskedelemben egyből meglátták a lehetőséget a

titkosszolgálatok is. A nyugati kirendeltségekre egyszerre épült rá a Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnöksége és a Magyar Néphadsereg Vezérkarának felderítő részlege. A külkereskedelmi vállalatokon keresztül nemcsak értékes információkat és embargós technológiákat tudtak beszerezni, de pénzhez is innen jutottak az akcióikhoz.

De gyakran előfordult, hogy a saját halózatuk kiépítésénél a két magyar szolgálat kifejezetten egymás ellen dolgozott. A kémelhárításért felelős belügy ellenőrizni akarta, hogy a katonai hírszerzés kiket szervez be, kikkel üzletel, amit a katonák nem szívesen osztottak meg másokkal. Ezeket a csatákat általában a katonai hírszerzés emberei nyerték, a belügyesek hiába gyűjtöttek terhelő adatokat a nekik dolgozó emberek visszaéléseiről, a felsőbb vezetés szemében sérthetetlennek számítottak.

Metalimpex-Konsumex székháza a Ajtósi Dürer sor - Hungária körút kereszteződésnél. Fotó: Fortepan

Az „impexek” kora főleg olyan jelentések felhasználásával mutatja be a korszak visszaéléseit, amelyeket a belügy készített a katonai hírszerzés lopásairól. Persze a belügyi hírszerzésnek is lehettek hasonló fedőcégei, de mivel ezeknek az ügyeit is a Belügyminisztériumnak kellett volna feltárnia, ilyen dokumentumok egyelőre nem kerültek elő.

Azok az anyagok sajnos még mindig nem kutathatók, amelyekből kiderülne, milyen adatokat gyűjtött a katonai hírszerzés a belügyes cégek bizniszeriről.

A könyvben feltárt ügyek így is jól mutatják, hogy a szinte korlátlan korrupciós lehetőségek és a lebukás veszélyének hiánya miatt a külkereskedelmi vállalatokat a ézszerűség helyett inkább az irányította, hogy csúszópénzeket és jutalékokat szerezzenek maguknak.

A nyereséges üzleteket kiszervezték a külföldi leányvállalatokhoz, és mivel a profitot is kint tartották, az üzletekből nyert haszon sosem jutott el a hazai anyavállalatokhoz. Az okozott veszteséget az állami bankok pedig úgylis lenyelték.

A Videoton például évekig utalt jutalékot a Waltham nevű, müncheni cégnek, hogy az magyar tévéket exportáljon a Távol-Keletre. A közvetítő cég a tévéket hitelre kapta, de mivel a Videoton sosem erőltette a fizetést, akkora tartozást halmozott fel, hogy a Belügyminisztérium vizsgálni kezdte az illegális tőke kivonást, de komoly következménye ennek sem lett.

Amikor az éves hiány ötöde egy magánszámláról került elő

Az „impexek” kora egyetlen olyan ügyet mutat be, amikor a magyar állam legalább az ellopott pénz egy részét megpróbálta visszaszerezni. A 80-as évek végén kirobbant Mineralimpex-botrányal már a sajtó is foglalkozott, de a rendszerválás körüli politikai változások és az ezt követő botrányok elvonták a közvélemény figyelmét. Pedig a belügyi jelentések alapján egy akkora lopásról volt szó, amibe a népgazdaság is beleremegett.

Az olajexportot a Mineralimpex nevű külkeres vállalaton keresztül bonyolították. Azért, hogy az embargókat megkerülve nyugati vevőknek is tudjanak üzletelni, a Mineralimpex vezérigazgatóján, Russay Istvánon keresztül még egy félig osztrák tulajdonú vegyevállalatot, a Mineralkontoront is bekapcsolták a rendszerbe.

A vegyevállalat hatalmas lehetőséghez jutott, amikor az Egyesült Államok 1979-ben szankciókat vezetett be Iránnal szemben, Russay pedig megszervezte, hogy az embargót megkerülve a Mineralimpex iráni olajat adjon tovább az egyik amerikai cég, a Philipp Brothers svájci vállalatának. A Philipp Brothers pedig az Egyesült Államokba szállította.

A történet szépséghibája, hogy az állambiztonsági anyagok szerint az amerikai cég komoly vesztegetési pénzeket ajánlott Russaynak. Az üzlet után járó jutalékot pedig az amerikaiak a Mineralkontor külföldi számláira fizették be.

A csúszópénzeknek pedig komoly szerepük lehetett abban, hogy a magyar állam ebből a rendkívüli üzletből is veszteséggel került ki.

Ugyanis ahelyett, hogy szétkeresték volna magukat az amerikaiaknak átcsempészett nyersanyagban, a Mineralimpex jóval olcsóbban adta tovább az olajat az Philipp Brothersnek, mint amennyiért Irántól vette.

Borvendég Zsuzsanna szerint Magyarország az évekig tartó kereskedelmi kapcsolatban minden egyes dolláron tíz centet veszített, vagyis minden szállítás 10 százalékos veszteséget jelentett a költségvetésnek.

A Mineralkontorról a magyar kémelhárítás már a 80-as évek elején megállapította, hogy teljesen feleslegesen iktatták közbe, és csak súlyos károkat okoz a népgazdaságnak, de a modell a rendszerváltásig mégis zavartalanul működött. Ez a cég 1990-ig kizárólagos jogot kapott az „ásványolaj- és bányászati termékek” forgalmazására, ami az akkori osztrák-magyar külkereskedelmi forgalom 35

százalékát jelentette.

A Belügyminisztérium már 1981-ben jelezte Marjai József miniszterelnök-helyettesnek, hogy lopásról lehet szó, 1985-ben az összegyűjtött bizonyítékok alapján pedig már büntetőeljárást is indítottak volna Russay ellen, de sem Marjai, sem a pártvezetés nem tett semmit. A legmagasabb szintű figyelmeztetések ellenére legalább 1989 végéig biztosan folytatódtak a veszteséges szállítások.

Bár az állambiztonság tisztában volt azzal, hogy a vállalatigazgató a kenőpénzekből és a jutalékokból hatalmas vagyont halmozott fel osztrák és svájci bankszámlákon, csak azután léptek akcióba, hogy Russay 1986 őszén meghalt, és a teljes külföldre mentett vagyont feleségére, Szőnyi Olga operaénekesnőre hagyta.

A kémelhárítás egy külön akciócsoportot állított fel, hogy haza tudja hozni Russay vagyont. Az állambiztonsági iratokból nem derül ki, hogy sikerült-e megtalálni a teljes vagyont, ráadásul a korrupcióból származó pénzeknek így is csak az 50 százaléka került Russay nevére, mivel a vezérigazgató a Mineralkontor nyereségén fele-fele arányban osztozott osztrák üzlettársával, Heinrich Korzillal.

Végül a hazahozott pénz akkori értéke 260 millió forint volt, 950 milliót pedig osztrák számlákon helyeztek el. De a Russay által ellopott pénz is csak egy töredéke lehet a Mineralimpexen keresztül kiszivattyúzott összegnek, ugyanis az amerikaiaktól a 10 százalékos haszonból csak 1-2 százalékot kapott, a maradék 8-9 százalékhoz az állam sohasem férhetett hozzá.

Ráadásul miközben a hatóságok Russay örökségére vadásztak, az országot lerabló konstrukció továbbra is működött, így a nyomozás ideje alatt valószínűleg több pénz tűnt el, mint amennyit a belügyes szervek visszahoztak.

Az állambiztonság jelentései még 1988-ban is arról szóltak, hogy Korzil svájci bankszámlájára továbbra is érkeznek az utalások. 1988-ban a Mineralimpex 100 millió dollár értékben adott el iráni olajat az amerikai cégnek, ekkor már az előre betervezett veszteség 10 százaléknál is több volt.

A könyv összesítése szerint az akció körben az állambiztonság 3,7 milliárdos népgazdasági kárt állapított meg, ami az 1989-es költségvetési hiány 19 százalékát tette ki.

De ez az összeg még mindig csak a sok közül az egyik külkereskedelmi vállalat által

okozott töredéke volt. Ugyanakkor a könyvben bemutatott bűncselekmények miatt senkit sem állítottak bíróság elé.

A könyv sajnos csak a rendszerváltás előtti évekig követi a vállalatok történetét, így az sem derül ki, milyen szerepük volt az ellopott vagyonoknak a privatizációban, kihez kerültek a külkereskedelmi vállalatok, és miért maradt el a felelősségre vonás

